

Lasteaialapse häiriva käitumise erinevad põhjused

Lii Lilleoja
eripedagoog-perenõustaja
EELK Perekeskus

EESTI-ŠVEITSI KOOSTÖÖPROGRAMM
ESTONIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME

KÜSK Kodanikuühiskonna
Sihtkapital

Ettekanne

- Lapse käitumise kujunemise mõjutajad.
- Käitumisraskused koolieelses eas.
- Käitumise suunamine ja korrigeerimine.

Käitumisprobleemid

- Käitumisprobleemid on nagu “palavik”, millel võib olla palju erinevaid põhjusi. Need leiavad lahenduse ainult sel juhul, kui **põhjused ära tuntakse** ja vastavalt sellele “ravitakse”

(P. Aavik 2008)

Käitumisraskuste mõiste

- Käitumisraskused“ on mõiste, mis kirjeldab **olulist kõrvalekallet tavapärasest käitumisest**, mida võiks oodata samaealistelt lastelt samades tingimustes.
- Eestis on viimastel aastatel eemaldatud **hariduses** meditsiinikesksusest, eriti erivajadustega laste puhul. Seetõttu kasutatakse **pedagoogikas** terminina **käitumisraskust** varasema käitumishäire asemel.

Käitumisraskusi ennetavad tegurid

Need mõjutavad last tugevamini kui riskitegurid:

- Head intellektuaalsed võimed, kõrge IQ, andekus
- Leplik loomus, sotsiaalsus, optimistlik suhtumine
- Sisemine kontrollimehhanism, enesejuhtimisvõime
- Adekvaatne enesehinnang
- Oskus luua sõprussuhteid eakaaslastega
- Vähemalt üks oluline täiskasvanu lapse elus
- Edukas toimetulek
- Huvitegevustega tegelemine
- Lapse võimeid toetavad elutingimused
- Hea füüsiline tervis
(P. Aavik 2008)

Riskitegurid

Riskitegurite kuhjumine suurendab otseselt käitumishäirete kujunemise tõenäosust.

- Geneetiline soodumus.
- Varase lapseea riskitegurid: enneaegsus, turvatundeta kiindumussuhe, vanemate psühholoogilised probleemid, varase lapseea stressikogemused (nt lein, lahkuminekad).
- Järevalve puudumine, eakaaslaste mõju.
- Agressiivsed, impulsiivsed, ebajärjekindlad vanemad.
- Vanemate madal haridustase, toimetulematus vanema rolliga, piirideta kõikelubav kasvatus, liiga autoritaarne kasvatus, ebastabiilne kasvatus, ükskõikne või vältiv suhtumine.
- Laste vähene intellektuaalne stimuleerimine.

(P. Aavik 2008)

Käitumisraskustega lastel on ...

- tähelepanekuid vähem, need on valikulised ja ebatäpsed
- suurenenud tundlikkus vaenulike signaalide suhtes
- märkamata jäävad sõbralikkuse signaalid
- puudujääk teiste tunnete eristamises ja eesmärkide mõistmises
- sagedased tõlgendused teiste vihana
- ei leia konfliktides sobivaid lahendusi
- reaktsioonid on agressiivsed, kuid oma viha ei teadvustata
- puudulik on võime hinnata oma tegude tagajärgi
- ei oska teise positsioonilt asju näha ega hinnata.

Põhjused

Käitumisraskuste põhjused **jagatakse kahte suurde rühma:**

- **orgaanilised põhjused** (kaasnevad nt vaimupuudega, autismiga, aktiivsus- ja tähelepanuhäirega)
- **sotsiaalsed tegurid** (puudulikud sotsiaalsed oskused, ebaadekvaatne kasvatus, kodused probleemid, kohanemisprobleemid, muutused)

Erivajadusega lapsed

Mõnikord erinevad lapsed:

- oma võimetest,
- taustalt ja
- isiksuseomadustelt sedavõrd,
- et nende **arenguvajadusi** on raske rahuldada **tavakeskkonnas.**

Sel viisil avalduvaid erinevusi nimetatakse **arengulisteks või hariduslikeks erivajadusteks.**

Erivajaduste liigitus

Erivajadusi liigitatakse erinevates riikides erinevalt. Traditsiooniline on tekkepõhjustest ja avaldumisest tulenev liigitus:

- meelepuuded (kuulmis- ja nägemispuuded)
- vaimupuuded
- kõnepuuded
- kehapuuded
- õpiraskused
- **emotsionaalsed või käitumisraskused**
- liitpuuded.

Tänapäeval tuuakse eraldi erivajadusena välja ka autismispektri häired ja andekus.

EVL arengu toetamine

- Erivajadustega laste emotsionaalset, sotsiaalset ja intellektuaalset arengut toetab see, kui neid koheldakse väärtuslikena ning nad kogevad rühmakaaslastega võrdväärseid edu- ja eneseteostuse võimalusi.
- Neile tuleb anda jõukohased ülesanded, võtmeküsimuseks on **õige raskusaste**.
- **Õige raskusaste tegevustes tagab ka distsipliini.**

Spetsiifiline arenguhäire

- Kahjustunud on **mitmed arenguvaldkonnad**: motoorika, kognitiivsed funktsioonid, kõne, **tahte- ja tundeelu** jm.
- Erivajadus avaldub psüühiliste protsesside **madalamas arengutempos** – väljendub **nooremale vanusele iseloomuliku (infantiilse) käitumisena**.
- Neil on madal töövõime, raskused tegevuste planeerimisel ja läbiviimisel.
- SA on oma olemuselt potentsiaalsed õpiraskused, mida määratletakse koolieas.

SA lapse toetamine

- Arendustöö eripära sõltub vanusest, arengu tasemest, kodusest keskkonnast.
- Kujundamist vajavad kõik valdkonnad:
 - eelkõige psüühilised protsessid
 - kõne (vajab logopeedi abi)
 - **sotsiaalsed oskused, eelkõige mäng.**

SA lapsele parimaks arenduskeskkonnaks on lasteaia **tasandusrühm**. Tegevustes on oluline õige raskusaste, kordamine, tegevused alarühmades, individuaalne töö.

Kui SA jäävad koolieelses eas märkamata ja abita, avalduvad **koolis õpiraskused**.

Pervasiivsed arenguhäired ehk autismispektri häired

- Tegemist on neuroloogiliste häiretega, mis mõjutavad inimese **võimet suhelda**, aru saada keelest, mängida ja olla teistega seotud.
- Häirega kaasneb lapse **huvide ja tegevusaktide piiratus, stereotüüpsus ja monotoonne korduvus**.
- Tavaliselt (mitte alati) täheldatakse ka üldist **kognitiivsete funktsioonide** (taju, mälu, mõtlemise) **kahjustust**.
- Nimetatud tunnused on **püsivad** ning varieeruvad üksnes avaldumise intensiivsuse poolest.
- Pervasiivsed arenguhäired avalduvad esimese viie eluaasta jooksul **kõrvalekalletena eakohasest käitumisest**.

Pervasiivsete arenguhäirete jagunemine

- Umbes 60%-l pervasiivse arenguhäirega lastest on tugev vaimse arengu mahajäämus, 20%-l on intelligentsus keskmise või üle selle.
- Pervasiivsete arenguhäiretega lapsed jagunevad kahte suuremasse rühma: lapsed, kellel esineb eelnimetatud kõrvalekaldeid eakohasest arengust vähesel määral (**Aspergeri sündroom**) ja lapsed, kellel pervasiivsed arenguhäired ja erivajadused on ulatuslikumad (**autism** e. Kanneri sündroom).

Arendustegevus autismiga lastega

- Sobiva arendustegevuse tulemusena on võimalik kujundada **esmaseid oskusi igapäevaseks toimetulekuks**.
- Autismiga laste **erirühmades** (4 last) ja teistes erirühmades (nt 7 lapsega arendusrühmas, 12 lapsega tasandusrühmas) on õpetajal ja eripedagoogil võimalik **maksimaalselt lähtuda igast lapsest**.
- Sobitus- ja tavarühmades peaks olema **tugiisik**, et tagada rühmas turvalisus ja autismiga lapsele individuaalne lähenemine.

Arendustegevus

- Sihipärast arendamist vajavad **tähelepanu, jäljendamisoskus** – eeldused õpetamiseks.
- Kasvukeskkonna eripäraks on **rutiinsus, korrapärasus, etteteadmine** – tekib **turvatus**, areneb iseseisvus ning seetõttu on ka vähem käitumisprobleeme.
- Oluline on visualiseerimine – piktogrammide.
- Õpetatakse **sotsiaalselt aksepteeritavat käitumist** – nt **osutama ja küsima *palun anna*** (mitte põrandale viskuma).
- Toetada tuleb üleminekut uude keskkonda.
- Ülioluline on igapäevane koostöö perega.

Aktiivsus- ja tähelepanuhäire

- Hüperaktiivsus on üldlevinud nimetus, millega tähistatakse aktiivsus- ja tähelepanuhäiret (ATH).
- Tegemist on seisundiga, mille puhul on lapsel **raskusi keskendumise ja tavapärasele käitumisreeglitele allumisega.**
- ATH põhjustab märkimisväärsed **toimetulekuraskusi** erinevates tegevusvaldkondades – õppimises, suhtlemises, korrale allumises.

Häire olemus

- 2000. aastast alates käsitletakse ATH kui **psüühika täidesaatva funktsiooni häiret** – võimet oma tegevust planeerida, plaani järgi tegutseda, saavutada planeeritud tulemusi.
- Häire keskseks sümptomiks on **tähelepanu ja keskendumisvõime nõrkus.**
- Liigne impulsiivsus ja hüperaktiivsus on sekundaarsed probleemid.

ATH tunnuste valdkonnad

Aktiivsus- ja tähelepanuhäire puhul avalduvad tunnused 3 valdkonnas:

- **Tähelepanematus** – suudab keskenduda ainult ühele tegevusele korraga, tähelepanu on lühiajaline. Ei suuda eristada olulist ebaolulisest, ei märka detaile, teeb hooletusvigu, kaotab oma asju, probleemid meelespidamisega.
- **Impulsiivsus** – tegutseb mõtlematult ja asub korraldust täitma, enne kui on selle lõpuni kuulunud ja sekkub küsimata, häirib teisi.
- **Ülemäärane aktiivsus** – ei püsi paigal, niheleb toolil, jookseb, hüppab jne.

Kõige tähtsam, mis ATH last aitab:

- Täiskasvanute positiivne suhtumine, sest kõige enam vajab laps mõistmist, rahu;
- Kohandada tuleks oma ootusi lapse käitumise osas;
- **Õpetajad** peaksid teadma, kuidas selliste lastega käituda: need lapsed ei ole kasvatamatud, vaid ebaküpsed ülesandeid täitma ja õppetegevustes edukalt osalema.

ATH lapse toetamine

Kõige olulisem on **järjekindlus, kindel päevarütm, rutiinid, reeglid, kindlad kavad:**

- rühmas on oluline õpetaja kindel, lastele tuttav, turvaline tööstiil, sobivad võtted;
- ülesandeid ja reegleid võib paluda teistele korrata hüperaktiivsuse tunnustega lapsel;
- valida istekoht, kus on vähem välist segamist, tähelepanu hajutavat;
- võimaldada lapsele lühemad ülesanded; valikuvõimalusi, võimalusi liikumiseks;
- märguandeks tunnusmuusika kasutamine (nt tuleb hakata koristama).

ATH lapse toetamine 3.

- pikemad instruksioonid ja ülesanded tuleb jaotada väiksemateks osadeks;
- sageli meelde tuletada, et ülesanne tuleb täita;
- üks korraldus korraga, anda aega korraldust täita, pikematele ülesannetele vaheajad;
- ATH-lapsel ei tohi olla igav, õpitegevus peab olema mitmekesine, näitlikustatud;
- mitte katkestada, kui ta on tegevusse süvenenud, püüda tähelepanu kui ta on lõpetanud;
- mitte anda üldsõnalisi (*ole ettevaatlik!*) ega liitkorraldusi (*mis sa teed, tule tagasi!*)

ATH lapse toetamine

- anda soovid ja korraldused täpselt ja otse, nii et laps neid üheselt mõistaks;
- kui ta teeb nagu oodatud, siis näidake kohe heameelt – oluline vahetu tagasiside;
- õpetada tegevusi lõpetama, andes jõukohaseid ülesandeid;
- pikendada ülesannetele kuluvat aega, muutes neid keerukamaks, töömahukamaks;
- õpetada ootama viidates konkreetsetele toimingutele – kohe kui pilt valmis on...; jälgida lapse kehakeelt – kergem on konfliktsituatsiooni ennetada kui lahendada;
- mõnikord on vaja last rahunemiseks haardes või süles hoida;

ATH lapse toetamine

- **“aeg maha” meetod** – järele mõtlemiseks suunata eraldatud kohta või ruumi, kus laps peab istuma seni, kuni täiskasvanu annab loa sealt lahkuda. Samal ajal lapsega mitte rääkida ega vaielda. Koolieelikutel võiks olla istumisaeg 1-2 minutit. Aja määratlemiseks kasutada nt liivakella, taimerit.
- **“valgusfoori” meetod** – kasutatakse rühmas kokkulepitud tähendusega ringikujulisi märke: punane - rääkimine keelatud, kollane - sosinal rääkimine, roheline - rääkimine lubatud. Kui õpetaja kasutab neid märke vaheldumisi, siis saab hüperaktiivsuse tunnustega laps ka piisavalt võimalust rääkida.
- **“1-2-3 magic”** – kui laps rikub reeglit, saab ta 1 hoiatuse, kui ei toimi, siis 2. ja 3. hoiatus tähendab, et hakkab toimima ”aeg maha” meetod.
- **lepingute sõlmimine** – lihtsas sõnastuses leping arutatakse ühiselt läbi ning allkirjastatakse lapse, õpetaja ja vanema poolt.
- **“kirjavahetuse kaart”** – iga päeva lõpus antakse koju kaasa kaart, kus on positiivses võtmes lapse osalemine tegevustes (ajaline kestvus, tegevuse sisu), hommikul tuuakse lasteaeda kaart, kus on kirjas kodused tegevused. soovitav on individuaalne **psühho- ja käitumisteraapia**, arendatakse (treenitakse) funktsionaalset toimetulekut ja suhtlemisoskust.

Sotsiaalistest teguritest põhjustatud käitumisraskused

Enamik lapsi **käitub halvasti** seetõttu, et nad **tunnevad end mingil põhjusel halvasti ja ei oska teisiti käituda**. Neil on tihti:

- puudulikud sotsiaalsed oskused,
- ebaadekvaatne kasvatus,
- kodused probleemid,
- kohanemisprobleemid,
- muutused.

Sotsiaalsus ja sotsiaalsed oskused

- Sotsiaalsus on temperamendijoon, sotsiaalsed oskused omandatakse.
- Temperament on osaliselt pärilik, kuid see kujuneb ka raseduse ajal ning ka lapse esimeste eluaastate kasvutingimused võivad temperamendi bioloogilist tuuma muuta.
- Lapselt **ei saa nõuda oma tunnete kontrollimist**, kuid **saab õpetada kontrollima oma käitumist**.

(Liisa Keltikangas-Järvinen 2011)

Sotsiaalsete oskuste definiitsioon

Sotsiaalsed oskused on eesmärgile suunatud õpitud käitumine, mis võimaldab efektiivselt suhelda ja funktsioneerida erinevates sotsiaalsetes keskkondades.

Eesmärgile suunatud käitumine võib lähtuda:

- suhetest (tahan koos teistega kodu mängida)
- vajadustest (vajan abi lossi ehitamisel)

Sõltub keelelisest võimekusest ja üldisest arengutasemest.

Sotsiaalseid oskusi õpitakse jälgimise ja jäljendamise teel.

Sotsiaalse käitumise areng

- Laps peab esiteks ära õppima erinevad **sotsiaalsed oskused**, mis on vajalikud paljudes olukordades.
- Teiseks tuleb õppida teiste jaoks vastuvõetavalt **käituma erinevates sotsiaalsetes olukordades** (nt mänguväljakul, poes, teatris).
- Õpitud käitumise kasutamise edukus sõltub suuresti suhtlemissituatsiooni kontekstist ja sellest, kuidas laps sellest aru saab.

Sotsiaalsed oskused

- **Sotsiaalne mõistmine** – teiste inimeste tunnete ja mõtete mõistmine, nende vaatenurgast arusaamine, võime teiste seisukohti respektierida.
- **Suhted eakaaslastega** – oskus luua ja hoida suhteid, koostöö oskused, oskus suhelda vastassugupoolega.
- **Prosotsiaalne käitumine** – jagamine, abistamine.

Puudulike sotsiaalsete oskuste tagajärjed

- Sotsiaalsete oskuste **omandamise** puudujäägid on seotud konkreetsete puudevate teadmiste või oskustega, mis võimaldaksid teatud sotsiaalselt kohast käitumist.
- Sotsiaalse **oskuse soorituse** puudujäägi korral on oskused olemas, kuid neid ei osata konkreetsetes olukorras rakendada.

Puudulikud sotsiaalsed oskused võivad põhjustada **agressiivust** või **eemaldumist, õpiraskusi, võivad avaldada mõju lapse vaimsele tervisele**, kuna ta ei saa **piisavalt positiivset tagasisidet**.

Puudulikud sotsiaalsed oskused ja probleemsed suhted lapseas võivad täiskasvanueas kaasa tuua kohanemiskursusi ja isegi psühhiaatrilisi probleeme.

Vanemad on esmased sotsialiseerijad

- Esimesel eluaastal kujuneb esmase hooldaja poolt loodud kindlus- ja turvatunde seotussuhe, mis on suhete sisemise töömudeli allikaks ja määrab, kui avatud ja usaldav või kartlik ja ettevaatlik on laps uusi inimesi kohates.
- Vanemad on ka lastele identifitseerimise mudeliks erinevate sotsiaalsete käitumiste osas – lapsed vaatlevad ja imiteerivad.
- Vanem õpetab sobilikku käitumist, väärtusi, reegleid. Vanem distsiplineerib – kasutab reegleid rikkuva või sobimatu käitumise puhul tõhusat sekkumisviisi.

Sotsialiseerumine lasteaias

- Mõjutavad soodsalt või ebasoodsalt lapse isiksuslikud eelsoodumused (nt emotsioonide ja impulsi kontrollimise võime) ja kogemused varasematest suhetest.
- **Õpetaja peab looma õhkkonna, kus laps tunneb end turvaliselt, olulisena, rühma kuuluvana.**
- Lapsed, kellel on oma **õpetajaga positiivne suhe**, suudavad paremini ära kasutada lasteaias olevad arenguvõimalused ning luua paremad suhted kaaslastega.

Suhtlemine eakaaslastega

- Eakaaslased on oma suhtlemisoskustelt sarnased.
- **Eakaaslased ei oska kompenseerida kaaslaste puudulikke suhtlemisoskusi ega tulla toime tema mittekohase käitumisega.**
- Eakaaslasi seovad ühised huvid ja tegevused, mille käigus omandatakse sotsiaalseid oskusi ja suhtlemisreegleid.
- Võime luua positiivseid suhteid kaaslastega on väga oluline sotsiaalse suhtlemise komponent. Kõik lapsed vajavad tunnet, et kuuluvad kuhugi.
- Suhe eakaaslastega omab olulist rolli elus edukalt hakkama saamisel.

3 võtmeküsimust

Täiskasvanu peaks õppima küsima 3 küsimust:

- Mis lapse käitumises toimub?
- Mis juhtus enne?
- Mis juhtub pärast? (tagajärg, lapse poolt põhjustatud tagajärg)

Halva käitumise põhjused

- See töötab (laps jonnib, kuni saavutab oma tahtmise)
- See on harjumus (korduv igapäevane teadvustamata käitumine)
- Võimalus väljendada oma tundeid (viha, hirm, trots, kättemaks)
- Tähelepanu saavutamise vahend
- Lapsel ei ole teisi eneseväljendamise viise

Kasvatuse nõuanded

- Reeglid – lihtsad, arusaadavad, mõistlikud.
- Tagajärjed – lapse teo ja vanusega sobivad, kindlaks määratud, teada antud.
- Järjepidevus reeglite ja tagajärgede suhtes.
- Tundeid tuleb märgata, need sõnastada.
- Nõuda saab käitumise, mitte tunnete vaoshoidmist.
- Järk-järgult saab õpetada tunnete vaoshoidmist.

2–3 aastaste laste väärkäitumine

- Kaheaastastel tekib huvi suhtlemise vastu.
- Väikelapsel ei ole veel suhtlemisoskusi ega –kogemusi, seetõttu on selles vanuses tavaline löömine, lükkamine, näpistamine, hammustamine.
- Lapse keeleoskus on napp ja seetõttu ei suuda ta verbaalselt kontakti luua.
- Tema maailm väga enesekeskne ning seetõttu ei suuda ta näha seda teise seisukohast.
- Laps mõistab, et kui ta kedagi lööb, siis järgneb sellele reaktsioon. Enamjaolt on laps üllatunud, kui tema löögiobjekt kas karjatab või hakkab nutma.
- **Väikelapsel on kalduvus korrata üht ja sama tegevust mitu korda ning eri olukordades. Ta katsetab, millised on reaktsioonid.**

Väikelaste õpetamine

- **Selgita** lapsele löömise tagajärge.
- **Toeta** last, keda löödi.
- Kui laps on kedagi löömas, siis **sekku: EI TEE AI, TEE PAI!**
- **Jälgi** lapse käitumist. Kui sekkuda sageli, siis omandab laps uusi suhtlemisvõtteid.
- **Kasuta toetust ja armastust. Kergem on midagi suurendada kui midagi vähendada.** Seega suurema mõjuga on hea käitumise tunnustamine kui halva käitumise keelamine.

Kuulekuse õpetamine

- Kuulekust õpitakse igapäevategevustes: *Pane mänguasjad kasti!; Mine pese käed!*

Korraldust öelda **üks kord** lapse poole pöördudes.

- Kui laps ei hakka ülesannet täitma, tuleb minna tema juurde ja teha seda koos lapsega. Siis saab laps aru, et teie poolt antud ülesanne on täitmiseks. Samas ei tohi lapse eest kõike ära teha, ta peab mõistma, et see on tema ülesanne.
- Kui lapse peale karjuda, siis tal tekib arusaam, et ülesannet tuleb täita alles siis, kui karjutakse.
- Lapse mälu maht on väike, seetõttu tuleb anda üks korraldus korraga. Hea on luua korraldust andes silmside. Võib paluda ka lapsel korrata.

Väärkäitumise peatamise lihtmeetodeid

- Silmside – aitab, kui laps teab, mida oodatakse.
- Puudutus ja osutavad žestid.
- Lähenemine lapsele (nt õpetaja kohalolek, nt öelda vaikselt: „Mart, palun kuula tähelepanelikult”).
- Lisavõimalus vastamiseks („Mida sina teed, et olla Mardiga sõber?”).
- Nõutud tegevuse juurde suunamine (ütle, mida lapsed peavad tegema, ära ütle seda, mida nad valesti teevad).
- Lisainstruktsioonid (kui lapsed pole aru saanud).
- Lühisõnalised keelud ja korraldused („Mari, hakka asju ära panema!”).
- Lapsele alternatiivse valiku pakkumine („Sul on valida, kas mängid koos teiste lastega ega loobi asju või sa mängid üksi.”).

(A. Vaher 2013)

Halvad reageerimisviisid

- Häbistamine;
- Siltide kleepimine;
- Suuline vägivald – mõnitamine, iroonia;
- Füüsiline vägivald;
- Ülekaitmine, vabanduste otsimine;
- Karm karistus (pikk kestvus);
- **Paranemismärkide eiramine!**

Õpetaja roll

- Õpetajad on laste elus **võtmeisikuteks**, nad pakuvad emotsionaalset ja sotsiaalset turvalisust lasteaias ja koolis.
- Õpetajal peab olema **autoriteeti ja oskusi** tegelemaks konkreetse käitumisraskustega lapsega nii käesoleval hetkel kui pikemas koostöös.
- **Vanemad** ei soovi oma lapsele halba, aga neil jääb **puudu teadmistest ja oskustest**, kuidas oma last toetada.
- Töö käitumisraskustega laste ja noortega on **raske ja pikaajaline**. Ka õpetaja vajab siin abi ja tuge.
- Käitumisraskuste **ärahooldmine ja ennetamine** on efektiivsem kui ravi!

Soovitusi õpetajatele

- Lahendage **probleeme koos lapsega arutledes** – määratlege koos probleemi olemus, otsige erinevaid lahendusi, laske lapsel valida nende hulgast sobivaim, tehke koos tegutsemisplaan;
- **Õpetage lapsele sotsiaalseid oskusi** – harjutage koos, näidake ette, aidake ellu rakendada (nt kehahoid, hääle valjus, vestlusoskus, sõprusoskused);
- **Õpetage lapsele enesekontrolli oskusi ja mitteagressiivseid käitumisviise**; aidake lapsel analüüsida olukorda, mitte süüdistada teisi või ennast;
- Loobuge **negatiivsest hoiakust** – tegemist on areneva lapsega, kes võib alati paremaks muutuda!
- Pöörduge abi saamiseks psühholoogi või psühhiaatri poole – vahel on vajalik pidev kontakt.
- **Tehke koostööd** lasteaia spetsialistidega!

Leila Lehtmetsa ühe lasteaiarühma uurimuse järelused (2014)

- Kuue- kuni seitsmeaastaste laste omavahelisi konflikte põhjustab **ebapiisav suhtlemisoskus**.
- Uuritavas rühmas sai enamus konflikte alguse **3 lapse mitterahuldavatest sotsiaalsetest oskustest**.
- Sagedasemad tülide põhjused rühmas olid: mängu segamine, füüsiline agressioon ja võitlus parema positsiooni pärast.
- Rühmas algatas konflikte vaid seitse last.
- 2/3 antud rühma lastest on omandanud KELARÕK-is kirjeldatud eeldatavad sotsiaalsed oskused: nad suutsid vaatlusperioodi kestel vältida konfliktide algatamist.

Kasutatud kirjandus

Aavik, P. (2008). Käitumihäired lastel ja noorukitel. Loengumaterjal.

Juul, J. (2013). Agressiivsus. Tallinn: Väike Vanker

Keltikangas-Järvinen, L. (2013). Väikelapse sotsiaalsus. Tallinn: Koolibri

Lapse arengu hindamine ja toetamine. (2009). Tallinn: REKK

Lapse vaimse tervise toetamine lasteaias. Juhendmaterjal. 2013. Tallinn. Tervise Arengu Instituut. (kättesaadav veebis)

Rogers, B. (2008). Taasleitud käitumine. Tartu: TÜ

Rogers, B. (2011). Käitumine klassiruumis. Tallinn (kättesaadav veebis)

Tropp, K., Saat, H. 2008. Sotsiaalsete oskuste areng. *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. Tartu: TÜ